

УДК 159.9

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

професор кафедри педагогіки та психології

факультету № 3 (підрозділів поліції превентивної діяльності)

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат психологічних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5149-7892>

ВРАХУВАННЯ ЧИННИКА СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ДІЛОВОМУ СПІЛКУВАННІ ПРАЦІВНИКАМИ ПОЛІЦІЇ

Обґрунтована необхідність розуміння поліцейськими особливостей відображення ситуації взаємодії різними верстами населення. Наведені особливості здібностей соціального інтелекту дітей різного віку, осіб з обмеженими можливостями, представниками деяких культур.

Ділове спілкування займає все більш значуще місце в професійній діяльності поліцейського. Відповідно Закону України «Про Національну поліцію» «...діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб...». Важливими щодо діяльності сучасного поліцейського є ратифікована 16 грудня 2009 року Верховною Радою України Конвенція ООН про права інвалідів (набула чинності на території України 6 березня 2010 року), ратифікована 27 лютого 1991 Постановою Верховної Ради України № 789XII (78912), Конвенція ООН про права дитини (набула чинності України 27 вересня 1991) тощо.

Спілкування є складним багатостороннім процесом, взаємодія поліцейських з окремими верстами населення певним чином ускладнюється особливостями їх відображення ситуації взаємодії, тобто

особливості їх соціального інтелекту. При спілкуванні зі свідками або постраждалими поліцейський має враховувати здатність людини розуміти причини поведінки інших осіб, сприймати емоційні реакції та вербальну експресію тощо. Літературні дані також свідчать, що низький рівень соціального інтелекту є одним з чинників віктимної поведінки, наприклад, виникнення ситуації сексуального насилля [2, с. 97], фактор девіантної поведінки у підлітковому віці [1].

На нашу думку, поліцейському необхідно мати уявлення про особливості здібностей соціального інтелекту дітей різного віку, осіб з обмеженими можливостями як найбільш вразливими щодо вчинення проти них правопорушень або злочинів верстами населення. Поліцейському, який працює у великому місті де навчаються десятки тисяч іноземців, важливим є також відображення ситуації взаємодії представників інших культур.

Таким чином, в «пам'ятку» поліцейському при проведенні занять з розвитку навичок ефективної комунікації необхідно вносити наступну інформацію щодо особливостей здібностей соціального інтелекту різних груп осіб.

- Діти з відхиленнями у розвитку мають певне відставання в розвитку здібностей відображення ситуації взаємодії, перш за все емоцій та почуттів. У дітей з розумовою відсталістю недостатньо сформоване уміння адекватно розпізнавати наміри партнера і правильно вибудовувати лінію поведінки, є труднощі у розпізнаванні невербальних реакцій людини, розумінні значення схожих вербальних послань в контексті ситуації, що змінюється, невмінні поставити завдання і знайти способи її рішення. Дітям з дитячим церебральним паралічем більш доступно сприйняття емоцій за пантомімічними особливостями, ніж за мімічними аспектами. у дітей з розладами мовлення знижена потреби у спілкуванні, недостатньо несформовані форм комунікації, вони погано орієнтуються в ситуаціях спілкування.

- При зорових розладах у людини недостатньо уявлень про експресивні прояви емоцій.

- При стійких розладах слуху у людини знижена здатність прогнозувати наслідки поведінки, розуміти вербальні реакції та сенси, логіку розвитку ситуацій взаємодії.

- Хворі шизофренією не вміють передбачати розвиток взаємодії, будувати адекватні ситуації репліки, мають труднощі розпізнавання емоцій, дефіцит необхідних для прогнозування розвитку ситуації сценаріїв, несформованість поведінкових навичок вирішення складних соціальних ситуацій.

- Хворі алкоголізмом і наркоманією погано розпізнають зв'язок між поведінкою і його наслідками, погано розуміють характер, зміст, контекст соціальних стосунків, зазнають труднощі при аналізі міжособистісних ситуацій.

- Особи з інтернет-залежністю погано орієнтуються в ситуаціях спілкування, особливо щодо розуміння висловлювань інших людей в залежності від ситуації, що склалася

- Діти, які проживають в сільській місцевості здібності соціального інтелекту розвинуті гірше, ніж у однолітків з великих міст.

- Діти старшого дошкільного віку мають труднощі встановлення контакту з дорослими, пояснюють особливостей стосунків людей виключно емоційними прив'язаностями, мають труднощі побудови соціального портрета стосунків людей.

- Молодші школярі меншою мірою залежні від дорослих, але ще нездатні співпрацювати, визнавати свою провину.

- У підлітка відбувається істотне розширення сфер соціальної активності, домінують емоційно-особистісні контакти. В підлітковому віці використовується соціальне порівняння, в структурі соціального інтелекту найгірше розвинутою є здібність розуміти зміну значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуації, яка їх викликала; найкраще розвинуті здібності передбачати наслідки поведінки персонажів у певній ситуації та до логічного узагальнення, виділенню загальних істотних ознак у різних невербальних реакціях людини. Підлітки-лідери частіше мають більш високий рівень соціального інтелекту, більш адекватно розуміють причин соціальних подій в динаміці.

- В юнацькому віці добре розвинена здатність орієнтуватися в розумінні наслідків поведінки, передбачати вчинки людей, значення надається вербальному спілкуванню, юнаки та дівчата здатні знаходити відповідний тон спілкування з різними співрозмовниками, в різних ситуаціях спілкування.

При низькому рівнем розвитку соціального інтелекту юнаки прагнуть лідерства, домінування, виявляють владність і непоступливість, хочуть мати вагу в очах інших, розпоряджатися, мати успіх, ігноруючи чужі бажання і волю. У процесі комунікації в основному використовують рішучу й категоричну форму прохань, а при опорі можуть проявляти агресію, недружелюбність, гнів, можуть ігнорувати прийняті у суспільстві правила, конфліктувати, не враховувати думки інших.

- Закордонні студенти загалом успішно розуміють ситуації комунікації. Іноземні студенти мають дещо менш розвинуті здібності передбачати наслідки поведінки та до логічного узагальнення, виділення загальних істотних ознак у різних невербальних реакціях людини та розумінні зміни значення подібних вербальних реакцій людини залежно від контексту ситуації, яка їх викликала. Найбільш високий рівень соціального інтелекту був виявлений у студентів з країн Близького Сходу, найскладніше орієнтуватися в ситуації взаємодії студентам з Індії.

- Найбільш високий рівень здібностей соціального інтелекту спостерігається у 23–40 років, після 41 року значення більшості

показників соціального інтелекту поступово зменшуються, зокрема, розуміння поведінки інших людей та здатність ідентифікувати емоцій, але найбільш значимі зміни у зниженні рівня розвитку майже всіх показників соціального інтелекту спостерігається після 51 року.

Список бібліографічних посилань

1. Крейдун Н. П. Деформація соціального інтелекту як фактор девіантної поведінки у старшому підлітковому віці. *Проблеми соціальної роботи*. 2013. № 1 (2). С. 108–111.

2. Малкина-Пых И. Виктимология. Психология поведения жертвы. СПб. : Питер, 2017. 832 с.

Отримано 05.02.2018

